

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ГЕНОЦИД (СТ. 442 КК УКРАЇНИ)

CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT OF THE CRIMINAL OFFENCE GENOCIDE (ARTICLE 442 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

Зайченко О.Ю., аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права

Національний університет «Одеська юридична академія»

<https://orcid.org/0009-0007-9515-1918>

Питання, що відносяться до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК України (далі ст. 442 КК) важливі, особливо в даний час як для теорії кримінального права, так і для існуючої практики. Проте на фоні помітних успіхів у з'ясуванні теоретичних і методологічних питань такого елемента складу кримінального правопорушення як суб'єкт діяння геноцид, ця проблема не знайшла свого належного дослідження. У роботі з'ясовуються загальні теоретичні проблеми суб'єкта кримінального правопорушення. Авторка досліджує проблему класифікації суб'єкта, існуючі точки зору на це важливе теоретичне, а отже і практичне питання. У статті пропонується власна позиція щодо класифікації суб'єкта кримінального правопорушення. З цією метою використовуються довідникові джерела для з'ясування понять «приватна особа» та «неслужбова особа» і пропонується їх визначення як суб'єктів кримінального правопорушення, в тому числі і передбачених ст. 442 КК. Крім того, для з'ясування цих суб'єктів використовуються категорії логіки стосовно повноти понять. Авторка розглядає існуючі погляди стосовно суб'єкта кримінального правопорушення геноцид, критично відноситься до них, указуючи на їх неповноту та пропонує своє вирішення цього питання. З цією метою звертається до чинних національних і міжнародних правових актів. На підставі дослідження пропонує визначення суб'єкта кримінального правопорушення геноцид.

Метою статті є дослідження суб'єкта кримінального правопорушення геноцид з врахуванням сучасних реалій на теренах України, а також формулювання на підставі дослідження поняття суб'єкта кримінального правопорушення геноцид.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що авторка пропонує загальні теоретичні підходи, які стосуються суб'єкта кримінального правопорушення. Піддає критичному аналізу існуючі погляди в юридичній літературі щодо класифікації суб'єктів кримінальних правопорушень і вперше їх використовує для формулювання визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК. При цьому використовує для предмета свого дослідження оновлене законодавство про кримінальну відповідальність та міжнародно-правові акти.

Ключові слова: суб'єкт кримінального правопорушення, геноцид, приватна особа, неслужбова особа, спеціальний суб'єкт, військово-вослужбовець, військовозобов'язаний.

The issues relating to the perpetrator of a criminal offense under Article 442 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as Article 442 of the Criminal Code) are important, especially nowadays, both for the theory of criminal law and for the existing practice. However, against the background of significant progress in clarifying the theoretical and methodological issues of such an element of the criminal offense as the perpetrator of genocide, this problem has not found its proper research. The work clarifies the general theoretical problems of the perpetrator of a criminal offense. The author investigates the problem of classification of the perpetrator, and the existing points of view on this important theoretical and, consequently, practical issue. The article offers the author's position on the classification of the perpetrator of a criminal offense. For this goal, the reference sources are used to clarify the concepts of "private person" and "non-official person" and their definition as perpetrators of a criminal offense, including those provided for in Art. 442 of the Criminal Code, is suggested. In addition, to clarify these perpetrators, the categories of logic regarding the completeness of concepts are used. The author considers the existing views on the perpetrator of the criminal offense of genocide, critically treats them, points out their incompleteness, and offers her solution to this issue. For this purpose, she refers to the current national and international legal acts. Based on the study, the author suggests a definition of the perpetrator of the criminal offense of genocide.

The purpose of the article is to study the perpetrator of the criminal offense of genocide, taking into account modern realities in Ukraine, as well as to formulate the concept of the perpetrator of the criminal offense of genocide based on the study.

The scientific novelty of the work is that the author suggests general theoretical approaches relating to the perpetrator of a criminal offense. The author critically analyzes the existing in legal literature views on the classification of perpetrators of criminal offenses and for the first time uses them to formulate the definition of the perpetrator of a criminal offense under Art. 442 of the Criminal Code. At the same time, the author uses the updated legislation on criminal liability and international legal acts for the perpetrator of his research.

Key words: perpetrator of a criminal offense, genocide, private person, non-service person, special perpetrator, serviceman, person liable for military service.

Постановка проблеми. В теорії кримінального права, як і в існуючій практиці всі питання стосовно кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку мають не аби яке значення, а суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК України (далі, ст. 442 КК) тим більше. Проте, на фоні помітних успіхів у вивченні теоретичних і методологічних питань щодо задекларованої проблеми, вивчення суб'єкта правопорушення, передбаченого ст. 442 КК не отримало належного глибокого теоретичного та практичного досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу дослідженням багатогранних проблем суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК України, займалися багато знаних вчених, такі як: В.М. Кириченко, С.В. Лашук, В.К. Матвійчук, А.Г. Кибальник, І.Г. Соло-

моненко, С.М. Махончук, Т.М. Тертиченко, І.І. Строкова, М.І. Хавронюк, І.О. Харь, С.С. Яценко та багато інших відомих фахівців. Проте, на сьогодні ця проблема залишається відкритою, та у її дослідженні спостерігається досить велике поле для належного глибокого та комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження суб'єкта кримінального правопорушення геноцид з врахуванням сучасних реалій на теренах України, а також формулювання на підставі цього дослідження поняття суб'єкта кримінального правопорушення геноцид.

Виклад основного матеріалу. Проблема суб'єкта кримінального правопорушення загалом завжди була у фокусі досліджень в кримінально-правовій науці, а тим більше – суб'єкта діяння, передбаченого ст. 442 КК. Окреслене питання стосовно суб'єкта цього кримінального

правопорушення протягом багатьох років залишається дискусійним як в теорії кримінального права так і в правозастосовній діяльності. Вчений завжди задається питанням: а що собою являє суб'єкт того чи іншого кримінального правопорушення, тим більше протиправного діяння, передбаченого ст. 442 КК. В цьому аспекті необхідно зазначити, що поняття суб'єкта злочинного діяння претерпіло, як і сам КК України в останні роки, певної трансформації, і в змінах, внесених згідно із Законом № 2617—VIII від 22 листопада 2018 р. (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень 2019, № 17, ст.71) у ч. 1 ст. 18 КК подається нове законодавче визначення суб'єкта кримінального правопорушення: «Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність» [1], а також сформульовано визначення спеціального суб'єкта — ч. 2 ст. 18 КК: «Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [1]. Доктриною кримінального права передбачається, що відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення виключає склад конкретного злочинного діяння і застосування до винної особи покарання. Ці ж правила задекларовані й стосовно кримінальних правопорушень, передбачених ст. 442 КК.

Але, кримінально-правова наука, як і будь яка інша наука, використовує сукупність таких філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, які допомагають їй в повному об'ємі вивчати те чи інше явище, використовуючи для цього системний метод, що передбачає вивчення конкретного об'єкта як цілісної системи, яка складається з елементів, що взаємодіють між собою. Він орієнтований на аналіз і синтез складних структур, де важливо враховувати не лише окремі компоненти, але й їх класифікувати, тим більше, що класифікація — це один з основних методів наукового пізнання, який передбачає систематизацію об'єктів або явищ за певними ознаками, властивостями чи характеристиками. Цей метод дозволяє структурувати знання, роблячи їх більш зрозумілими та доступними для аналізу і порівняння.

Тому, стосовно такого інституту кримінального права як суб'єкт кримінального правопорушення, існувала й буде завжди існувати проблема його класифікації як елемента складу злочинного діяння, оскільки в юридичній літературі є різні погляди на таку класифікацію.

Деякі автори, наприклад В.Я. Тацій у своєму підручнику «Кримінальне право України. Загальна частина» стверджує, що суб'єктами кримінальних правопорушень можуть бути як приватні, так і службові особи [2, с. 135]. Інші ж автори, такі як М.І. Панов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та В.І. Тютюгін у сумісному підручнику «Кримінальне право України. Особлива частина» 2015 року вважають суб'єктом кримінального правопорушення будь-яких осіб [3, с. 192]. А.В. Загіка вважає суб'єктом кримінального правопорушення як громадяни, так і службових осіб [4, с. 515]. Ю.В. Баулін, дотримуючись традиційного погляду в теорії кримінального права, пропонує усіх суб'єктів кримінальних правопорушень класифікувати на загальний і спеціальний [5, с. 830-835].

У відповідь на усталені вже погляди щодо загальноприйнятої класифікації суб'єктів кримінальних правопорушень, хочеться висловити думку, що запропонована вище класифікація суб'єктів виявляється деякою мірою суперечливою і на наш погляд не може надати судам та іншим уповноваженим органам повноцінної допомоги у справі боротьби із заявленими злочинними діяннями.

Положення, що склалося в теорії кримінального права стосовно класифікації суб'єктів кримінальних правопорушень, викликає необхідність пояснення нашої позиції. Так, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу В.К. Матвійчук [6, с. 70], що ми і спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК.

Для цього ми повинні надати тлумачення терміну «приватна особа», і щоб отримати з цього питання більш або менш вичерпну відповідь, важливо дійсно з'ясувати, який зміст вкладається в означений термін, і що власне під ним треба розуміти, як його треба аргументувати. Щоб отримати відповіді на поставлені питання, перш за все звернемося до Великого тлумачного словника сучасної української мови, який допоможе нам у розумінні терміна «приватний»: «...який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [7, с. 926].

Щоб отримати відповідь щодо ознак приватної особи, скористаємося спочатку тими положеннями в чинному законодавстві про кримінальну відповідальність, що надають нам уявлення про службову особу, а також про «неслужбову особу», що висвітлює юридична література. Частина 3 статті 18 КК визначає службових осіб, які «... постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, уповноваженим органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом... (ч. 4 ст. 18 КК). Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [1].

«Не службова особа» — термін, який може вживатися у різних контекстах, але зазвичай він позначає людину, яка не займає державну посаду або не є представником державної влади чи органів влади. У правовому контексті цей термін може використовуватись для визначення осіб, які не займаються виконанням службових обов'язків, пов'язаних із державною діяльністю. Це може стосуватись, наприклад, осіб, які не є держслужбовцями, тобто не працюють на посаді, яка передбачає виконання функцій державної служби. Але юридична література з цього питання дане поняття трактує таким чином: «неслужбовою особою є фізична осудна особа, яка виконує виробничі функції, в процесі яких відбувається процес вироб-

ництва або професійні функції відносно постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок, коло обов'язків таких працівників регламентуються трудовим договором, контрактом, інструкціями, або іншими документами» [8, с. 43-47].

Визначення термінів службової і не службової особи, а також правових наслідків їх діянь, надає нам можливості визначення поняття приватної особи як можливого суб'єкта кримінального правопорушення. Згідно з Кримінальним кодексом України, приватні особи можуть виступати як суб'єкти правопорушень у різних контекстах, і їх відповідальність залежить від конкретних обставин вчиненого діяння. Але суцільно узагальнена позиція щодо приватної особи як суб'єкта кримінального правопорушення. Нас же цікавить приватна особа як суб'єкт кримінального правопорушення, яка вчиняє суспільно-небезпечне діяння, передбачене КК України у відриві від *згаданих вище функцій, тобто не у зв'язку з роботою, що виконувалася, і зі службовими повноваженнями чи професійними функціями, та не знаходиться з певною сферою в трудових, цивільно-правових і службових відносинах.*

В цьому аспекті ми погоджуємося з думкою В.К. Матвійчука, що «...поняття «приватна особа» і «службова особа» відносяться до різних систем відліку і їх не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірним буде, якщо конкретні системи розглядатимуться в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних відносин)...» [9, с. 63], а саме, які охороняються ст. 442 КК, як це доводиться у названій статті. Таким чином, знову ж таки, беручи за основу позицію В.К. Матвійчука: «...повнота поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто має бути відсутня пустота в цьому понятті)» [9, с. 63]. Таким чином, ми приходимо до висновку, співзвучному з наступним визначенням приватної особи як суб'єкта кримінального правопорушення, яке вже було висловлене В.К. Матвійчуком, що це: «фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення кримінального правопорушення вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє таке діяння, *не маючи функцій та статусу службової та не службової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності*» [9, с. 64].

А от використання терміна «громадянин» в поєднанні зі службовими особами, як складовими суб'єкта кримінального правопорушення, про що справедливо зауважує В.К. Матвійчук, неприпустимо, оскільки приводить до відомої логічної помилки – «невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину» [6, с. 93]. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадянин», не включають, як можливих суб'єктів кримінальних правопорушень, осіб без громадянства, громадян іноземної держави, не службових і приватних осіб. У той же час поділ суб'єктів на загальні та спеціальні для кримінальних правопорушень недостатній, оскільки не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [10, с. 484], тобто на нашу думку, є абстракцією, що позбавлена соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

У стст. 6,7, і 8 КК України прямо сформульовані приписи про те, що нести кримінальну відповідальність за чинним КК України можуть громадяни України, іноземці і особи без громадянства [1].

Маючи основні методологічні та теоретичні підходи щодо суб'єкта кримінальних правопорушень і, зокрема щодо діяння, передбаченого ст. 442 КК – геноцид, перейдемо безпосередньо до визначення суб'єкта означеного кримінального правопорушення.

Стосовно суб'єкта кримінального правопорушення геноцид існує багато цікавих та оригінальних поглядів,

але з огляду на обмеженість даного виду роботи, бо це всього лише стаття, ми зупинимося на окремих поглядах відомих вчених в галузі кримінального права: 1) М.І. Хавронюк запевняв, що «суб'єкт цього злочину загальний. Для складу злочину не має значення, чи вчинено злочин представником так званої титульної нації або національної меншини, європейської раси або негроїдної, віруючим або атеїстом. Так само не має значення, чи належать суб'єкти злочину і потерпілі до однієї раси, національності, етносу, конфесії. Особа, яка у віці від 14 до 16 років вчинила геноцид у формі позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи або заповділяла їм тяжких тілесних ушкоджень, несе відповідальність за статтями 115 або 121» [11, с. 1252]; 2) В.М. Кириченко переконує, що «суб'єктом цього злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку» [12, с. 655]; 3) Т.М. Тертиченко стверджує, що «суб'єктом аналізованого злочину може бути осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо в акті геноциду беруть участь особи у віці від 14 до 16 років, то вони несуть відповідальність за фактично вчинені злочини проти особи, відповідальність за які встановлена з 14 років» [13, с. 754]. 4) Є.В. Лашук називає суб'єкта цього кримінального правопорушення загальним [14, с. 1030]; 5) С.С. Яценко повідомляв, що «за ч. 1 ст. 442 КК суб'єктом могли бути службові або приватні особи, яким виповнилося 16 років. Якщо особа у віці від 14 до 16 років учинила діяння, що входить до складу геноциду (умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження), вона має нести відповідальність не за геноцид, а за діяння, передбачені ст. 115 та ст. 121 КК. За ч. 2 цієї статті — суб'єкт злочину — особа, якій виповнилося 16 років. Виконавцем злочину у формі виготовлення матеріалів із закликом до геноциду є як автори таких матеріалів, так і особи, які здійснили їх технічне виготовлення» [15, с. 915]; 6) І.І. Строкова переконує, що «суб'єкт геноциду є загальний, тобто є фізичною осудною особою, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність... Зі змісту ч. 2 ст. 22 КК кримінальна відповідальність за геноцид настає з 16 років... Можна виділити такі види суб'єктів геноциду: загальний суб'єкт, службова особа (глава держави або правління, член уряду або парламенту, вибраний представник або інша посадова особа), та військовозобов'язана особа (військовий командир або особа, яка діє як військовий командир). При цьому Найбільш поширеним спеціальним суб'єктом геноциду є службові особи та військовослужбовці» [16, с. 121, 124]; 7) С.М. Махончук заявляє, що «виходячи із змісту чч. 1 і 2 ст. 442 КК... суб'єкт геноциду є загальним, тобто є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 22 КК, кримінальна відповідальність настає з 16 років. При цьому особа у віці від 14 до 16 років буде підлягати кримінальній відповідальності за вчинення у складі геноциду умисного вбивства та спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження за статтею 115 та (або) ст. 121 КК» [17, с. 299]. Цей же автор стверджує, що «не зважаючи на те, що, відповідно до національного і зарубіжного кримінального законодавства суб'єкт геноциду є загальним, слід враховувати, що цей злочин переважно вчиняється особами, які займають різні посади, які використовують для залучення необхідних людських, фінансових та технічних ресурсів. Тому суб'єктом цього злочину найбільшого є посадові або службові особи, та військовослужбовці» [17, с.300]. Тому, як пояснює С.М. Махончук, що «виходячи з цього, можна виділити такі види суб'єктів геноциду: загальний суб'єкт, службову особу (глава держави або правління, член уряду або парламенту, вибраний представник або інша посадова особа), та військовозобов'язану особу (військовий командир або особа, яка діє як військовий командир). При цьому

найбільш поширеними спеціальними суб'єктами геноциду є службові особи та військовослужбовці» [20, с.300].

Аналізуючи описані вище поглядів на підняту у статті проблематику, ми б хотіли зауважити, що деякі з них не в повній мірі розкривають пошукова ний нами суб'єкт, та мають, на нашу думку, деякі вади. Зокрема, М.І. Хавронюк, Т.М. Тертиченко, С.С. Яценко, І.І. Строкова, С.М. Махончук правильно кваліфікують діяння за ч. 2 ст. 442 КК, якщо в акті геноциду беруть участь особи в віці від 14 до 16 років за стст. 115 та 121 КК України. Але, слід звернути увагу, що, наприклад, М.І. Хавронюк вдається до позначення суб'єкта кримінального правопорушення геноциду терміном «загальний суб'єкт», який не відображає соціального правового статусу цього суб'єкта. Таке позначення суб'єкта призводить до того, що визначення суб'єкта перетворюється на абстракцію, яка позбавлена соціального змісту, а отже суб'єкт втрачає реальність існування. Такі ж неточності властиві визначенню суб'єкта цього кримінального правопорушення, запропонованому Є.В. Лашуком. У визначенні цього науковця відсутні ознаки суб'єкта цього діяння. Натомість у визначенні суб'єкта кримінального правопорушення, запропонованого В.М. Кириченком, у наявності є лише одна ознака суб'єкта – це досягнення 16-річного віку. А от більш повним по відношенню з іншими авторами є визначення суб'єкта кримінального правопорушення геноциду, запропоноване Т.М. Тертиченком, оскільки він називає такі його ознаки, як фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Проте і це визначення позбавлене сутнісної повноти. Дещо доповнює положення стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК, визначення професора С.С. Яценка, а саме: службовою або приватною особами та віком 16-ть років. Проте і в цьому випадку виникає питання, а чи можуть бути суб'єктом цього діяння неслужбові особи? Крім того, тут позитивним є те, що С.С. Яценко конкретизує суб'єкта кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 442 КК особою, яка виготовляє матеріали із закликами до вчинення геноциду, тобто є автором таких матеріалів, так і особами, які здійснюють їх технічне виготовлення. Важливим в цьому контексті має бути те, щоб не використовувалися авторами для позначення суб'єкта геноциду слова «будь-яка людина, що досягла 16-річного віку», оскільки таке трактування вбачало б, що таке діяння може вчиняти й неосудна особа. Це свідчило б, що в такому випадку були б відсутні основні ознаки суб'єкта цього кримінального правопорушення. Найбільш повними із приведених нами визначень суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК ми б могли виділити судження І.І. Строкової та С.М. Махончука. Проте недоліками їх визначень є використання ними для позначення суб'єкта цього кримінального правопорушення терміну «загальний суб'єкт», але вони доповнюють це позначення роз'ясненням: «тобто є фізичною особою, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність». У той же час термін «загальний суб'єкт», як ми вже зазначали, не містить соціального і правового статусу суб'єкта, та є, свого роду, абстракцією. Крім того, ці науковці не позначили для конкретизації зазначеної абстракції таких суб'єктів, як приватна та не службова особи, що додавало б цим суб'єктам соціального і правового статусів. Нам уявляється, що використання цими авторами в переліку суб'єктів терміну «військовозобов'язана особа» недоцільно, оскільки для цього є терміни «військовослужбовці», «військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів» [1]. Крім того, потребує приведення до положень ст. 401 КК переліку військовослужбовців певних військових формувань до останньої редакції цієї статті. Перелік суб'єктів, запропонований І.І. Строковою та С.М. Махончуком є прийнятним, але має бути уточненим з урахуванням змін в чинному КК України, Конвенції ООН 1948 р., Римському статуті тощо.

Тепер звернемося до Римського статуту [18]. За ст. 26 Римського статуту, відповідно до якої юрисдикція Міжнародного Кримінального суду не розповсюджується на осіб, які на момент вчинення кримінального правопорушення не досягли 18 років [18]. Тут слід цілком погодитися з думкою С.М. Махончука, що «на протипагу національному законодавству в нормах міжнародного кримінального права, як правило, відсутня вказівка на мінімальний вік суб'єкта злочину» [17, с. 299]. Винятком з цього є приписи ст. 26 Римського статуту. Слід погодитися з тим, що «цей злочин переважно вчинюється особами, які займають різні посади, які використовують для залучення необхідних людських, фінансових та технічних ресурсів. Тому суб'єктом цього злочину здебільшого є посадові або службові особи та військовослужбовці» [17, с. 299].

Цікавим на нашу думку є Конвенція про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р., адже в ній виділяється три види суб'єктів геноциду: відповідальні за Конституцією правителі, посадові та приватні особи [19]. Частина 2 статті 401 КК дає наступний перелік військовослужбовців: «... несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом» [1]. У той же час, частина 1 цієї ж статті називає нам таких суб'єктів: «... кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів» [1]. Звичайно, із наших суджень, ми робимо висновок, що до суб'єктів геноциду можуть відноситися також і військовослужбовці. У відповідності до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року (в редакції 2025 р.) зазначаються види військової служби [20]: базова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; військова служба за контрактом осіб рядового складу; військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки (далі - вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти), а також закладів фахової передвищої військової освіти; військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період тощо.

Виходячи з вище з'ясованих поглядів з урахуванням і відповідних нормативних міжнародних та вітчизняних документів, виділимо наступні позитивні положення, які стосуються суб'єкта кримінального правопорушення геноцид: 1) це фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16-ть років; 2) це службова особа (глава держави або правління, члени уряду або парламенту, вибраний представник або інша посадова особа) та військовозобов'язана особа (військовий командир або особа, яка діє як військовий командир).

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна запропонувати наступне визначення суб'єкта кримінального правопорушення геноцид: «Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК України слід розуміти фізичну осудну, приватну, неслуж-

бову, службову особу (главу держави або правління, члена уряду або парламенту, вибраного представника або іншу посадову особу) та військовослужбовця, а також військовозобов'язану особу та резервіста під час прохо-

дження військових зборів (громадянина України, особу без громадянства, громадянина іноземної держави), яким до моменту вчинення цього кримінального правопорушення виповнилося 16 років».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс. URL : <http://surl.li/hwcs>
2. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. Освіти / [М. І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В. І. Борисов та ін]; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К. – Х. : ЮрінкомІнтер-Право, 2001. С. 130–141 (596 с.)
3. Панов М.І. Злочини проти власності. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В. І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. переробл. і допов. Київ : Право, 2015. С. 162-200.
4. Загика А.В. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: за ред. Є.Л. Стрельцова. Х. : ООО «Одиссей», 2002. С. 510-527.
5. Баулін Ю.В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : 2003. С. 830–899.
6. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія]. Київ: Національна академія управління, 2011. 368 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінськ : Перун, 2005. 1388 с.
8. Глушков В.А., Матвійчук В.К. Про суб'єкт злочину, передбаченого ст. 155-2 КК УРСР. Проблеми подальшого зміцнення соціалістичної законності у діяльності органів внутрішніх справ. Київ : Наук.-дослід. та ред.-вид. від., 1986. З. 43-44.
9. Матвійчук В.К. Уточнення поняття суб'єкта екологічних злочинів на етапі розвитку нашого суспільства та держави. *Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні* : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : 1992. С. 62-64.
10. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона природного середовища України. Проблеми теорії та розвиток законодавства. Харків, 1994. 639 с.
11. Хавронюк М.І. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. С. 1239–1263.
12. Кириченко В.М. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Кримінальне право України: особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. С. 641–661.
13. Тертиченко Т.М. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. [2-ге вид.]. К. : «ВД «Дакор». 2013. С. 741-760.
14. Лащук Є.В. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (Д.І. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея.) К. : Юрінком Інтер. 2016, С. 1017–1037.
15. Яценко С.С. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і Постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. ; за ред. С.С. Яценка. К.: А.С.К., 2002. С. 900-921.
16. Строкова І.І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз) : Дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук ; за спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2010. 228 с.
17. Махончук С.М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : Дис.... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук ; за спец. 12.00.08 та 12.00.11. Харків : Національний юридичний ун-т імені Ярослава Мудрого, 2014. 447 с.
18. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL : <http://surl.li/hezjv>
19. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL : <http://surl.li/hezkf>
20. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992. № 2232-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>